

PRVNÍ ŘEČ PROTI CATILINOVÍ

^I JAK DLOUHO JEŠTĚ CHCEŠ zneužívat naši trpělivost, Catilino? Jak dlouho si s námi ještě budeš v tomhle svém pomnutí smyslů zahrávat? Kam až tě dožene tvá opovážlivost neznající zábran? Ani trochu neotrásla tvým klidem posádka, která v noci obsadila Palatium, ani hlídka po městě, ani zneklidnění národa, ani sběh všech řádných občanů, ani to, že bylo pro zasedání senátu vybráno toto místo, nejbezpečnější na světě, ani pohledy a výraz tváře zde přítomných senátorů? Nechápeš, že jsou tvé úmysly odhaleny, nevidíš, že je tvé spiknutí spoutáno už tím, že tito všichni o něm vědí? O kom z nás se domníváš, že neví, co jsi dělal v noci na dnešek a co v noci na včerejšek, kde jsi byl, které lidi jsi svolal, jaký plán sis vymyslel?

Jaká je to doba, jaké mravy! Senát o tom ví, konsul to vidí, a přesto tenhle člověk žije, a nejen že žije, ale dokonce ještě přichází do senátu, účastní se jednání o věcech týkajících se státu, označuje a pohledem určuje mezi námi ty, které dá zavraždit. Avšak nám statečným mužům se zdá, že děláme dost pro republiku, jestliže se vyhýbáme vzteklosti a vražedným zbráním tohoto individua.

Už jsi měl být dávno z konsulova rozkazu veden na smrt, Catilino, tebe měly postihnout rány, které už tak dlouho připravuješ na nás.

Jeden z nejvýznamnějších mužů, Publius Scipio, pontifex maximus, dal jako soukromá osoba zabít Tiberia Graccha, který podkopával základy státu v míře ne příliš nebezpečné, a my konsulové budeme dál snášet Catilinu toužícího zpusťovat vražděním a požáry celý svět? A to nechávám stranou ony události příliš staré, třeba jak Gaius Servilius Ahala vlastní rukou zabil Spuria Maelia usilujícího o převrat. Platilo kdysi v naší republice za mužný čin — opravdu tomu tak bylo —, aby stateční muži stíhali

ostřejšími tresty zhoubného občana než nejkrutějšího nepřitele.

Máme, Catilino, usnesení senátu proti tobě, přísné a pádné, neschází republice rozvaha a moc tohoto shromáždění; kdo jí schází, to jsme my konsulové, říkám to otevřeně.

Senát se kdysi usnesl, aby konsul Lucius Opimius hleděl, aby stát neutrpěl nějakou škodu. Neuplynula ani noc, a pro pouhé podezření ze vzpoury byl zabit Gaius Gracchus, jehož otec, děd i další předkové patřili k nejslavnějším. Stejně byl poslán na smrt bývalý konsul Marcus Fulvius i se svými syny. Podobným usnesením senátu byla republika svěřena konsulům Gaiovi Mariovi a Luciovi Valeriovi. Nechala snad na sebe jediný den čekat smrt tribuna lidu Lucia Saturnina a praetora Gaia Servilia, trest uložený státem?

Naproti tomu my už dvacátý den trpíme, aby ztrácela své ostří plná moc, kterou nám zde přítomné shromáždění dalo. I my totiž máme takové usnesení senátu, ovšem schované v archívu jako meč v pochvě, a podle tohoto usnesení senátu by se slušelo, abys byl okamžitě zbaven života, Catilino. Ty však žiješ, a žiješ ne proto, abys odložil svou opovážlivost, ale abys ji ještě posílil.

Otcové a přisedící, mou snahou je být mírný, ale mou snahou je také, abych se v tak velkém nebezpečí pro stát neukázal nedbalý; musím ovšem sám sebe obvinít z nečinnosti a lhostejnosti.

V samotné Itálii je tábor, jehož cílem je boj proti římskému národu, je umístěn v strategicky nejdůležitějším místě Etrurie, den ze dne roste počet nepřátel, avšak nepřátelského vůdce, vrchního velitele tohoto tábora, vidíte uvnitř hradeb Říma, dokonce v samotném senátě, jak bez ustání usiluje o rozklad republiky zvnitřku. Dám-li tě, Catilino, okamžitě zatknout a popravít, myslím, že se budu muset spíš bát toho, aby mi všichni dobří neřekli, že jsem to udělal příliš pozdě, než aby mi někdo nevytkl, že jsem postupoval příliš krutě. Já se však stále ještě z určitého důvodu nedokážu přinutit, abych udělal to, co se mělo udělat už dávno. Budeš popraven teprve tenkrát, až už bude vylou-

čeno, že by se našel někdo tak nešlechtný, tak zkažený, tak tobě podobný, který by nepřiznal, že se to stalo po právu.

Dokud se tě jediný člověk odváží hájit, budeš žít, avšak budeš žít tak, jak žiješ teď, ze všech stran sevřen mými četnými a silnými strážemi, abys nemohl učinit jediný krok proti bezpečnosti republiky. Budou tě také pozorovat a střežit oči a uši mnoha lidí, aniž bys o tom měl tušení, tak jako to dělaly až dosud.

³ Nač vlastně ještě čekáš, Catilino, jestliže noc nemůže temnotami zahalit zločinné schůzky a soukromý dům udržet ve svých zdech hlasy spiklenců, jestliže je všechno osvětleno, jestliže všechno vychází najevo? Dej na mne, změň už tyhle své plány a zapomeň na vraždění a požáry. Jsi svírán ze všech stran; nad slunce jasnější jsou nám všechny tvé záměry, a můžeš je teď se mnou přehlédnout.

Vzpomínáš si? Dvacátého prvního října jsem v senátu oznámil, že Gaius Manlius, společník a vykonavatel tvých drzých plánů, vystoupí vojensky určitého dne, a tím dnem že bude 27. říjen. Měl jsem pravdu, Catilino, nebo ne? A to nejen pokud jde o čin tak dalekosáhlého dosahu, tak hrozný, tak neuvěřitelný, ale dokonce i pokud jde o samotné datum, což je ještě mnohem podivuhodnější! Dále jsem v senátě řekl, že jsi stanovil vraždění optimátů na 28. říjen, na den, kdy mnoho předních občanů uteklo z Říma ani ne tak proto, aby zachránili svůj život, jako proto, aby znemožnili uskutečnění tvých záměrů. Můžeš popřít, že ses právě v ten den, sevřen ze všech stran mými strážemi a mou bdělostí, nemohl ve své protistátní činnosti ani hnout, ačkoli jsi říkal, že se po odchodu ostatních spokojíš povražděním nás, kteří jsme ve městě zůstali?

A co tohle? Když ses spoléhal na to, že se právě 1. listopadu zmocníš nočním útokem Praeneste, nemusil jsi vzít na vědomí, že byla ona kolonie na můj rozkaz zabezpečena mými posádkami, mými strážemi, mými hlídkami? Nic z toho, co děláš, oč usiluješ, o čem uvažuješ, nemůžeš přede mnou utajit tak, abych se o tom nejen nedověděl, ale abych to neviděl a nepřišel tomu na kloub.

Projdi konečně se mnou onu předposlední noc; hned ⁴ poznáš, že já bdím mnohem pozorněji, abych republiku zachránil, než ty, abys ji zničil. Tvrdím, že jsi v noci na včerejšek přišel do Srpařské ulice — budu mluvit naprosto otevřeně — do domu Marca Laezy a že se tam sešlo větší množství dalších zločinců stejně šílených. Odvážíš se to popřít? Proč mlčíš? Já ti to dokážu, budeš-li to zapírat. Vždyť vidím přímo tady v senátě některé z těch, kteří tam byli s tebou.

Nesmrtelní bozi! V jakém světě to jsme? Jakou vládu to máme? V kterém městě to žijeme? Zde, přímo mezi námi, otcové a přísedící, v tomto nejposvátnějším a nejvážnějším poradním sboru na světě jsou lidé, kteří uvažují o záhubě nás všech, o zkáze tohoto města a dokonce celého světa. Já konsul se na ně dívám a ptám se jich na jejich názor stran správy státu a ještě ani hlasem nezraňuji ty, které jsem měl dát odstranit ocelí.

Ty jsi tedy byl oné noci u Laezy, Catilino, rozděloval jsi Itálii na části, určoval jsi, kam má kdo jít, vybíral jsi, kdo má zůstat v Římě a koho vezmeš s sebou, označoval jsi jednotlivé čtvrti města, kde měly být založeny požáry, ujišťoval jsi, že i ty sám už jsi připraven k odchodu, a tvrdil jsi, že ovšem musíš ještě chvíli počkat, protože já jsem ještě naživu. Našli se dva římsí jezdcí ochotní zbavit tě této starosti a slíbili, že mě ještě téže noci krátce před svítáním v mém loži zabijí.

Tohle všechno jsem se dověděl hned po rozpuštění vaší schůzky; zajistil jsem a zabezpečil svůj dům početnějšími strážemi, nedovolil jsem vstup těm, které jsi ke mně poslal, aby mi složili ranní pozdrav — přišli právě ti, o nichž jsem už předem řekl řadě významných mužů, že ke mně v tu dobu přijdou.

Takové to tedy je, Catilino, a proto pokračuj v započaté ⁵ cestě, vyjdi už jednou z města, brány jsou otevřeny, dej se na pochod. Už příliš dlouho po tobě jako po mém vrchním veliteli touží onen tvůj tábor, jemuž velí Manlius. Vyved s sebou i všechny své přívržence, a ne-li všechny, aspoň co největší počet; očisti město. Zbavíš mě velkého strachu, jen

když mezi mnou a tebou budou hradby. S námi už nemůžeš déle žít, nesnesu to, nestrpím, nedovolím.

Musíme být velmi vděční nesmrtelným bohům a obzvláště právě tomuto Iovovi Zastaviteli, nejstaršímu strážci našeho města, za to, že jsme už tolikrát šťastně vyvázli ze spárů tohoto netvora, tak odporného, tak hrozného, tak nepřátelského našemu státu. Blaho naší republiky nesmí být víckrát vystaveno nebezpečí kvůli jedinému člověku. Dokud jsi, Catilino, chystal nástrahy jen proti mně, designovanému konsulovi, nechránil jsem se veřejnou mocí, ale svou osobní bdělostí. Když jsi o posledních konsulských volbách chtěl na Martově poli zabít mne a ty, kteří se spolu s tebou ucházeli o konsulát, zmařil jsem tvé bezbožné pokusy zásahem ozbrojené pomoci svých přátel a nevolal jsem kvůli tomu občany do zbraně; zkrátka kdykoli jsi namířil na mne, odrážel jsem tvé výpady sám, třebaže jsem viděl, že by má smrt byla spojena s velkou pohromou celého státu.

Teď už však otevřeně útočíš na celou republiku, chceš přivolat zkázu a zpusťování na chrámy nesmrtelných bohů, na domy Říma, na život všech občanů, na celou Itálii. A tak, protože se ještě neodvažují učinit to, co se nabízí především a co by bylo v souladu s plnou mocí, kterou jsem vybaven, a s přísnými zvyklostmi předků, učiním to, co je mírnější, přihlížíme-li k přísnosti, ale užitečnější, přihlížíme-li k veřejnému prospěchu. Vždyť dám-li tě popravít, bude v našem státě dál usazena ta banda ostatních spiklenců, kdežto uděláš-li to, k čemu tě už dávno vybízím, a odejdeš, odejde spolu s tebou i tvůj průvod a tím jako by byla z našeho města odčerpána silná vrstva usazeného kalu, který zamořuje stát.

Tak co, Catilino? Váháš snad udělat na můj rozkaz to, co jsi měl v úmyslu udělat sám od sebe? Nepřítel má odejít z města, to je rozkaz konsulův. Ptáš se, zda do vyhnanství? Poručit ti to nemohu, ale ptáš-li se mě na můj názor, doporučuji ti to.

- 6 Jakou přitažlivost může pro tebe ještě mít toto město, ve kterém kromě tvých spiklenců, těch ztracených existencí, není jediný člověk, který by se tě nebál, který by k tobě

necítil nenávisť? Je nějaká domácí ničemnost, jejíž cejch by nebyl vypálen celému tvému životu? Je nějaká hanba spojená se soukromým životem, která by neposkvřovala tvou pověst? Která nemravnost kdy byla cizí tvým očím, který zločin tvým rukám, která neřest celému tvému tělu? Našel by se mladík, zapletený tebou do sítí zkaženosti, před kterým jsi nenesl buď zbraň k zločinu, nebo pochodeň k chlípnosti?

A co tohle? Když jsi nedávno zavražděním své manželky uprázdnil svůj dům pro nový sňatek, nedoplnil jsi tento zločin dalším, jemuž se ani věřit nechce? To však přejdu mlčením, rád strpím, aby se o tom nemluvalo, protože bych si přál, aby nevyšlo najevo, že v této obci mohlo dojít k tak hrůznému činu nebo že takový čin nebyl potrestán. Nechám stranou i úplný krach tvého majetku, který visí nad tvou hlavou a který pocítíš o nejbližších idách, a přejdu k tomu, co se netýká ani tvé osobní hanby, kterou sis vysloužil svými neřestmi, ani tvých peněžních nesnází a domácí špíny, ale nejvyšších státních zájmů a života a blaha nás všech.

Jakou příjemnost může pro tebe mít, Catilino, denní světlo pod tímto nebem nebo vzduch, který dýcháme, víš-li, že mezi přítomnými není ani jeden, kdo by nevěděl, že jsi posledního prosince za konsulátu Lepidova a Tullova stál na komiciu se zbraní v ruce, že jsi shromáždil bandu hrdlořezů na zavraždění konsulů a jiných předních mužů obce a že to nebylo tvé umoudření nebo tvůj strach, co učinilo přítrž tvému zločinnému šílenství, ale šťastná hvězda římského národa?

Tohle už však nechám být — vždyť to není neznámé, a není také málo zločinů, kterých ses dopustil později. Kolikrát jen ses pokusil zabít mě ještě jako designovaného konsula, kolikrát jako konsula už úřadujícího! Kolika tvým úderům vedeným tak, že se zdálo, že není možné vyhnout se jim, jsem unikl jen malým uhnutím, jen o vlasek, jak se říká! Nic se ti nedaří, žádný úspěch nemáš, a přesto nepřestáváš pokoušet se a chtít.

Kolikrát ti byla vykroucena dýka z rukou, kolikrát ti nějakou náhodou vypadla a vysmekla se! A přece bez ní ne-

můžeš být jediný den. Nevím, jakými tajnými obřady a kterému božstvu jsi ji zasvětil a zaslíbil, že považuješ za nezbytné vrazit ji konsulovi do hrudi.

7 Jakýpak je doopravdy tvůj nynější život? Chci už teď s tebou mluvit tak, aby se ukázalo, že nejsem ovlivněn nenávistí, jak bych měl být, ale milosrdenstvím, na které nemáš vůbec žádný nárok. Před chvilkou jsi přišel do senátu. Kdo tě z celého toho množství, z tak velkého počtu tvých přátel a známých pozdravil? Pokud lidská paměť sahá, nestalo se něco takového ještě nikomu, a ty ještě čekáš, až tě někdo potupí slovem, když jsi byl rozdrčen tím nejpřísnějším odsouzením, jaké může vynést pouze mlčení?

A co řekneš na to, že se po tvém příchodu vyprázdnila celá řada, v níž sedíš, že sis jen dosedl, a všichni bývalí konsulové, které jsi víc než jednou určil k zavraždění, opustili svá sedadla a nechali je prázdná a holá? Ujasnil sis už, jaký postoj k tomu máš zaujmout?

Namouduši, kdyby se mě mí otroci tak báli, jako se bojí všichni občané tebe, byl bych přesvědčen, že musím opustit svůj dům — a ty nemyslíš, že bys měl opustit naše město? Kdybych cítil, že mě mí spoluobčané — i neprávem! — z něčeho tak vážného podezřívají a tak silně si mě hnusí, raději bych je neviděl než snášel jejich nepřátelské pohledy; naproti tomu ty, ačkoli uznáváš, že sis všeobecnou nenávist právem a už dávno zasloužil, protože sis vědom svých zločinů, nemůžeš se odhodlat k tomu, abys šel z očí těm, jichž city a srdce zraňuješ, a zbavil je své přítomnosti?

Kdyby se tě tví rodiče báli a nenáviděli tě a kdyby se ti žádným způsobem nepodařilo usmířit je, věřím, že by ses někam odklidil, aby tě neviděli. Teď tě nenávidí vlast, která je společnou matkou nás všech, bojí se tě a už dlouhý čas je přesvědčena, že nemáš v hlavě nic jiného než jak na ni vztáhnout ruku jako matkovrah; nebudeš brát ohled na její autoritu? Neskloníš se před jejím úsudkem? Nelekneš se její síly?

Obrací se přímo k tobě a svým výmluvným mlčením jako by ti říkala:

„Po několik let nebyl spáchán žádný zločin, abys v něm

neměl prsty, nedošlo k žádnému skandálu, na němž bys neměl účast. Tobě jedinému prošlo beztrestně a svobodně hromadné vraždění občanů a týrání a olupování spojenců, ty jediný jsi byl schopen nejen pohrdat zákony a výroky soudů, ale dokonce je i převracet a rušit.

Tvé zločiny minulosti jsem snášela, jak to jen šlo, třebaže byly nesnesitelné. Teď však celá trnu strachem jen kvůli tobě, při sebemenším zařinčení zbraní se lekám, že za tím je Catilina, zdá se mi, že nemůže být vymyšlen žádný úklad proti mně, na němž bys neměl svůj zločinný podíl, a to se už opravdu nedá vydržet. Proto odtud odejdi a zbav mě tohoto strachu, abych nezahynula, jestliže je oprávněný, a abych se konečně jednou přestala bát, jestliže je zbytečný.“

Kdyby s tebou, jak jsem řekl, vlast mluvila tak, jak jsem právě učinil já, neměla by dosáhnout splnění své žádosti, i kdyby nemohla použít síly? Co říci na to, že ses sám od sebe nabízel, že půjdeš do vězení? Že jsi prohlásil, že chceš bydlet u Marca Lepida, aby ses vyhnul podezření? Když tě nechtěl k sobě vzít, odvážil ses přijít ke mně a žádal jsi, abych tě střežil ve svém domě. A když jsi i ode mne dostal odpověď, že bych se nemohl cítit bezpečný pod jednou střechou s tebou, protože už žít s tebou v jednom městě je pro mne velkým nebezpečím, přišel jsi k praetorovi Quintovi Metellovi. Když tě i on odmítl, nastěhoval ses k svému kumpánu Marcu Metellovi, k člověku vskutku výtečnému. O něm sis zřejmě myslel, že bude nejsvědomitější ve střežení, nejbystřejší v podezírání a nejráznější v trestání. Jak asi daleko má od skutečného vězení a pout člověk, který sám sebe považoval za hodného střežení?

Za takového stavu věcí ty ještě váháš, Catilino, odejít do jiné země a svěřit vyhnanství a samotě svůj život, zachráněný před mnoha spravedlivými a zaslouženými tresty, když už nejsi dost vyrovnaný na to, aby ses života vzdal?

„Podej návrh v senátě,“ říkáš. Tohle žádáš a prohlašuješ, že poslechněš, jestliže se senát dohodne na usnesení, že máš jít do vyhnanství. Ne, takový návrh nepodám, to odporuje mým zvyklostem; učiním však něco jiného, abys pochopil, co si o tobě senátoři myslí.

Máš příležitost ukázat své pověstné snášení hladu, zimy, naprostého nedostatku všeho — brzy pocítíš, jak tě to všechno zmůže!

Aspoň to jsem dosáhl, když jsem tě připravil o možnost stát se konsulem, že můžeš spíš jako vyhnanec útočit na republiku než sužovat ji jako konsul a že tvé zločinné počínání může být nazýváno spíš lupičstvím než občanskou válkou.

11 Otcové a přísedící, teď prosím věnujte bedlivou pozornost mým slovům a uložte si je hluboko do svých srdcí a do svých myslí, abych zažehnal a odvrátil od sebe výtku vlasti, která by se mohla zdát oprávněná.

Dejme tomu, že by se mnou mluvila vlast, která mi je mnohem dražší než můj život, že by se mnou mluvila celá Itálie, celý stát takto:

„Co to děláš, Marcu Tullie? Ty jsi toho člověka odhalil jako veřejného nepřítele, ty vidíš, že zítra proti nám povede válku, ty víš, že je v nepřátelském táboře očekáván jako vrchní velitel, že to je podněcovatel zločinů, inspirátor spiknutí, pobuřovatel otroků a ničemných občanů, a přesto mu dovolíš odejít, takže to vypadá, ne jako bys ho propustil z města, ale pustil proti městu?

Což neporučíš, aby byl uvržen do pout, aby byl odveden na smrt, aby byl potrestán tím nejvyšším trestem? Co jen ti v tom brání? Zvyklost předků? Vždyť přece v tomto státě velmi často i soukromé osoby potrestaly smrtí zhoubné občany. Či zákony, které byly vydány o trestu smrti vyneseném nad římskými občany? Avšak v tomto městě ti, kteří odpadli od republiky, nikdy nepodrželi občanská práva. Či se bojíš nenávisti budoucnosti?

Báječně se odvděčuješ římskému národu, který tě tak brzy vynesl po všech stupních politické kariéry až k nejvyšší hodnosti, ačkoli jsi byl znám jen sám kvůli sobě a nedoporučovala tě vážnost tvých předků, jestliže kvůli něčí nenávisti nebo ze strachu z nějakého nebezpečí zanedbáváš blaho svých spoluobčanů.

Avšak máš-li už strach z nenávisti, měl by ses víc bát nenávisti vyvolané netečností a nedbalostí než přisností

a rázností. Nemyslíš, že až bude válkou pustošena Itálie, až budou pleněna města, až budou hořet domy, budeš i ty zachvácen plameny nenávisti?“

Na tento nejsvětější hlas republiky a na názory těch lidí, 12 kteří smýšlejí stejně, bych chtěl stručně odpovědět.

Otcové a přísedící, kdybych považoval za nejlepší potrestat Catilinu smrtí, nebyl bych tomuhle mordýři dopřál ani hodinku života. Vždyť jestliže se vynikající osobnosti a nejvýznamnější občané nejen neposkvrnili krví Saturnina, Gracchů, Flacca a tolika jiných ještě před nimi, ale ještě si tím vydobyli čest, jistě jsem nemusel mít strach, že by zabití tohoto vraha občanů přivolalo v budoucnu nějakou nenávist na mou hlavu. A i kdyby mi taková nenávist doopravdy hrozila, přece jsem se vždy řídil zásadou, že nenávist způsobenou správným jednáním nelze považovat za nenávist, ale za slávu.

Jsou ovšem v tomto shromáždění také takoví, kteří buď nevidí, co nám hrozí, nebo to sice vidí, ale nepřiznávají; ti svým slabošským postojem poskytli živnou půdu Catilinovým nadějím a posílili spiknutí v jeho růstu tím, že v ně nevěřili. Jejich autorita by byla oporou mnoha lidem nejen nešlechtným, ale i nezkušeným, a ti by řekli, že jsem si počínal krutě jako nějaký despota, kdybych byl proti Catilinovi zakročil. Teď naproti tomu chápu, že dojde-li Catilina do Manlioova tábora, kde je jeho cíl, nebude nikdo tak hloupý, aby neviděl, že došlo ke spiknutí, a nikdo tak zlovolný, aby to nepřiznal. Je mi jasné, že bude-li tento jediný zabit, bude tím nádor bující na těle republiky ve svém růstu na chvíli zastaven, avšak nebude odstraněn jednou provždy. Jestliže se však sám vyloučí, vyvede s sebou všechny své stoupence a na jedno místo shromáždí odevšad všechny ztroskotance života, bude vyhlazena a zničena nejen tato tak pokročilá choroba našeho státu, ale i kořen a semeno všeho zla.

Otcové a přísedící, už dlouho přece žijeme obklopeni 13 nebezpečím a úklady tohoto spiknutí, avšak jakýmsi řízením osudu všechny ty zločiny, celé to dávné šílenství a opovážlivost dozrály a provalily se v čas mého konsulátu. Bude-

li teď z tak velkého počtu lotrů odstraněn tento jediný, bude se nám možná po určité krátkou dobu zdát, že se nám v naší starosti a v našem strachu ulevilo, nebezpečí však bude trvat dál, bude uzavřeno hluboko v žilách a útrokách republiky. Bude to stejné jako s lidmi postiženými vážnou nemocí: když se třesou v žáru horečky, tu napijí-li se studené vody, často se jim zprvu zdá, že se jim ulevilo, za chvíli však přijde záchvat mnohem prudší a vážnější, a stejně tak se potrestáním tohoto individua dočasně uleví chorobě, kterou trpí stát, ale ta se potom bude tím prudčeji zhoršovat, protože zůstanou naživu ti ostatní.

Proto ať se vzdálí nešlechtní, ať se odloučí od řádných občanů, ať se shromáždí na jednom místě, ať je konečně od nás oddělí hradba, jak jsem už tolikrát řekl. Ať přestanou konsulovi ukládat o život v jeho vlastním domě, obstupovat stolec městského praetora, obléhat radnici s mečem v ruce, připravovat zápalné šípy a pochodně k podpálení města. Ať má konečně každý své politické přesvědčení napsané na čele.

Zaručuji se vám, otcové a přísedící, že tak velká bude bdělost nás konsulů, že tak velká bude vaše autorita, tak velká horlivost římských jezdců, tak velká jednotnos. všech řádných občanů, že po Catilinově odchodu uvidíte, jak jsou všechny jeho pletichy odhaleny, postaveny do plného světla, potlačeny a potrestány.

Za těchto předzvěstí, Catilino, vydej se do té bezbožné a zločinné války a pomoz tím republice k nejvyššímu blahu, sobě k pohromě a zhoubě a ke zkáze těm, kteří se s tebou spojili k všemožným zločinům a k velezradě.

Ty, Iove, jehož chrám Romulus zasvětil týmiž auspiciemi jako město samo, jež nazýváme podle pravdy uchovavatelem našeho města a státu, odvracej tohoto i jeho druhy od chrámů svých i ostatních, od domů města a jeho hradeb, od života a statků všech občanů a stíhej zaživa i po smrti věčnými tresty nepřátele všech řádných lidí, škůdce vlasti, olupovatele Itálie, spojené vzájemně zločinnou smlouvou a bezbožným společenstvím.

ŘEČ ZA BÁSNÍKA ARCHIU

POKUD MÁM, SOUDCOVÉ, NĚ-
jaké přirozené vlohy — sám cítím, jak jsou nepatrné — nebo nějakou obratnost v řečnění — že se v tom tak trochu vyznám, to nechci popírat — nebo určité teoretické znalosti v tomto oboru získané systematickým studiem nejlepších nauk, jemuž jsem se v žádném období svého života nevyhýbal, to musím přiznat, pak plody toho všeho smí ode mne žádat spíš než kdo jiný takřka jako své právo náš Aulus Licinius. Vždyť když si opakuji svůj život od nejdávnější minulosti, kam až stačí má mysl dohlédnout, od nejranějšího dětství, k němuž dosáhne má nejstarší vzpomínka, vidím, že jsem si tato studia vybral a nastoupil pod jeho vedením.

Jestliže se tedy už tu a tam stalo, že můj hlas, vyškolený z jeho podnětu a podle jeho rad, toho či onoho zachránil, tím spíš musím s vynaložením všech svých sil přinést pomoc a spásu tomu, od něhož jsem dostal prostředky umožňující mi přinést pomoc a spásu druhým. Aby se náhodou tomuto mému tvrzení někdo nedivil, protože přirozené sklony tohoto člověka patří něčemu jinému, ne této znalosti a nauce řečnické, musím upozornit, že jsem se ani já nikdy nevěnoval výhradně tomuto studijnímu oboru. Všechna umění vztahující se ke kultuře ducha mají společné pojítko a jsou vzájemně spojena jistým druhem příbuzenství.

Aby tedy nikoho z vás nepřekvapovalo, že v právní záležitosti, v procese týkající se státních zájmů při jednání před praetorem římského národa, který patří k nejvážnějším osobnostem, před soudci pověstnými svou přísností a v přítomnosti tolika lidí mluvím způsobem, který se nejen liší od soudních zvyklostí, ale i od způsobu řečnění na fóru, prosím vás, abyste mi v této při dovolili něco, co by se hodilo k tomuto obžalovanému a co by přitom vám nebylo nepříjemné, jak doufám, abych totiž směl při této obhajobě

Sidicinské — obyvatelé severozápadní Campanie s hlavním městem Teanem.

Puteolské — obyvatelé Puteol (dnešní Pozzuoli) v Neapolském zálivu.

Basila — Marcus Satrius Basilus.

- 42 *náhrobní pomník* — na místě, kde byl Caesar na foru spálen, byl postaven dvacet stop vysoký sloup, kolem něhož se shromažďovaly různé pochybné živly. Koncem dubna r. 44 je dal Dolabella zlikvidovat vojskem a sloup zborit.

Co se stalo později — Dolabella zanechal opozice proti Antoniovi, když dostal od Antonia peníze. Cicero se snažil jeho jednání omluvit strachem z Antoniovy moci.

moc Cinnovu — Lucius Cornelius Cinna, exponent demokratické strany, konsul v letech 87—84 př. n. l., ovládal Řím jako diktátor.

panování Sullovo — Lucius Cornelius Sulla Felix, představitel oligarchické strany optimátů, diktátor v letech 81—79 př. n. l.

- 43 *podušku* — na kterou byly kladeny sochy bohů a předkládáno jim jídlo. Caesarovi bylo dáno jméno Iuppiter Iulius a byly mu vzdávány božské počty, měl i vlastního kněze — flamina, tím byl ustanoven Antonius.

Římských her — tzv. „Ludi Romani“ byly pořádány na počest kapitolských božstev Iova, Iunony a Minervy kurulskými aedily. Trvaly devět dní a po dvoudenní přestávce následovaly tzv. Římské hry v cirku, původně čtyřdenní.

- 44 *je... římskému národu dlužna třetí splátka* — měla by odvětvět potřetí, římský národ by si potřetí oddechl, jako po smrti jejich dřívějších manželů Clodia a Curiona.

PRVNÍ ŘEČ PROTI CATILINOVÍ

Tato řeč byla přednesena 8. listopadu r. 63 př. n. l. v zasedání senátu svolaného do chrámu Iova Zastavitele, postaveného u Svaté ulice na úpatí Palatia, strategicky důležitého pahorku ovládajícího forum. Podle pověsti byl chrám založen Romulem na poděkování, že Iuppiter zastavil útěk Římanů před Sabiny.

1 *statečným mužům* — ironie.

z konsulova rozkazu — na základě tzv. *senatus consultum ultimum* (poslední usnesení senátu) vydaného 22. října měli konsulové Cicero a Gaius Antonius Hybrida mimořádnou plnou moc. Usnesení mělo tradiční formu a znělo: *Videant consules, ne quid detrimenti res publica capiat* (Ať konsulové hledí, aby stát neutrpěl nějakou škodu).

Publius Scipio — Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio byl hlavou aristokratického hnutí proti Tiberiovi Semproniovi Gracchovi (byl to jeho bratranec). Gracchus byl zabit r. 133 př. n. l., když byl podruhé zvolen tribunem lidu (na rok 132). Scipio byl soukromá osoba, protože *pontifex maximus* byla kněžská hodnost, ne státní úřad.

Gaius Servilius Ahala — *magister equitum*, zástupce (doslovně „ve-

litel jízdy“) diktátora Lucia Quinctia Cincinnata, zabit r. 439 př. n. l. Spuria Maelia podezíraného, že se chce stát králem.

- 2 *Lucius Opimius* — jako konsul r. 121 př. n. l. krvavě potlačil revoluční hnutí uvedené v život reformami Gaia Sempronia Graccha. Gracchus se na útěku dal probodnout svým otrokem. Tři tisíce jeho stoupenců bylo pobito. Otec Gracchů byl dvakrát konsulem, jednou censorem, jejich dědem z matčiny strany byl Scipio Africký Starší.

Marcus Fulvius — Marcus Fulvius Flaccus, horlivý stoupenec Gracchův, byl zabit r. 121 př. n. l.

Gaiovi Mariovi a Luciovi Valeriovi — 10. prosince r. 100 př. n. l. z pověření senátu krvavě potlačili bouře vyvolané radikály Saturninem a Serviliem.

už dvacátý den — přesně osmnáctý.

v strategicky nejdůležitějším místě Etrurie — u Faesul (dnešní Fiesole nad Florencií), které ovládaly silnici z Etrurie do Gallie Senonské a byly blízko nejdůležitějších přechodů do Gallie Předalpské. Velitelem byl Gaius Manlius.

roste počet nepřátel — z původních asi dvou tisíc vyrostlo Catilinovo vojsko do bitvy u Pistorie na deset až dvanáct tisíc vojáků.

Budou tě také pozorovat a střežit oči a uši mnoha lidí, aniž bys o tom měl tušení, tak jako to dělaly až dosud — Cicero získával podrobné informace od Fulvie, milenky Quinta Curiona, jednoho ze spiklenců.

- 3 *Gaius Manlius* — významenal se kdysi jako centurio (setník) v Sullově armádě a nyní vedl bývalé Sullovy vojáky, kteří kdysi dostali přiděly půdy, ale většinou o ně přišli nebo se zadlužili.

mnoho předních občanů uteklo z Říma — Cicero ironizuje. Někteří optimáti utekli ze strachu, jiní z politických důvodů — nechtěli se kompromitovat.

Praeneste — dnešní Palestrina, strategicky důležité město ležící na výběžku Appenin asi 40 km východně od Říma.

- 4 *do domu Marca Laeey* — Marcus Porcius Laeca, příslušník jedné z nejváženějších senátorských rodin, příbuzný Catonův.

Já konsul se na ně dívám — Sallustius jich jmenuje jedenáct (*Spiknutí Catilinovo*, kap. 17), např. Lentula, Cethega, Vargunteia.

Ptám se jich na jejich názor — při důležitějším jednání se úředník řídící zasedání senátu ptal postupně jednotlivých senátorů, počínaje od nejváženějších, tj. bývalých konsulů, co o projednávané věci soudí, a teprve pak se hlasovalo.

rozděloval jsi Itálii na části — podle Sallustia (*Spiknutí Catilinovo*, kap. 27) měl jít Septimius do Picena, Gaius Iulius do Apulie, Manlius už byl ve Faesulách. Catilina spoléhal, že se ke vzpouře připojí všechny kolonie — města, v nichž byli usazeni bývalí Sullovi vojáci, např. Praeneste.

kde měly být založeny požáry — aby vznikla panika, která by ulehčila převzetí moci, mělo sto lidí založit požáry na různých místech ve dvanácti římských čtvrtích.

Našli se dva římské jezdcí — jejich jména jsou tradována různě u Sal-

Iustia (Lucius Vargunteius a Gaius Cornelius), Plútarcha (Marcius a Cethegus) a Appiána (Cethegus a Lentulus).

ranní pozdrav — tzv. *salutatio*; čím vlivnější Říman, tím víc lidí ho přicházelo velmi časné ráno pozdravit, zejména když od něho chtěli nějakou právní radu nebo finanční či jinou podporu.

5 *tomuto Iovovi Zastaviteli* — Cicero mluví v jeho chrámu před jeho sochou.

designovanému konsulovi — tak byl označován ode dne zvolení, k němuž došlo třeba už v červenci, až do 1. ledna — převzetí úřadu.

O posledních konsulských volbách — podle některých historiků se konaly 22. nebo 28. října r. 63 př. n. l., podle jiných koncem července. Catilina při nich už potřetí propadl, zvoleni byli Murena a Silanus. *na Martově poli* — v Římě rovina vzniklá náplavami Tiberu mezi pahorky Pinciem, Quirinalem a Capitoliem. Bylo za poměrem — sakrální hranicí Říma a konaly se na něm vojenské přehlídky a volby a obětovalo se tam cizím božstvům.

6 *dalším zločinem* — zavraždění syna z prvního manželství.

o nejbližších idách — o idách (13., v březnu, květnu, červenci a říjnu 15. den v měsíci) se požadovalo splacení dluhů.

posledního prosince za konsulátu Lepidova a Tullova — r. 66 př. n. l.; Catilina prý chtěl spolu s Publiem Antoniem Paetem a Gnaem Pisonem zavraždit nové konsuly a provést převrat.

na komiciu — comitium bylo místo mezi forem a radnicí určené pro schůze.

7 *hromadné vraždění občanů* — jehož se dopustil během Sullových proskripcí.

týrání a olupování spojenců — narážka na Catilinovo působení ve funkci místodržitele v provincii Africe v letech 68—67 př. n. l., kvůli němuž byl po návratu do Říma obžalován.

de repetundis — pro zneužívání úřední moci v provincii.

pohrdat zákony a výroky soudů, dokonce je i převracet a rušit — v onom procesu byl Catilina osvobozen, protože podplatil soudce a dokonce i žalobce Publia Clodia.

8 *půjdeš do vězení* — když byl Catilina obžalován „de vi“ (pro násilí), stavěl se do pózy nevinně osočeného a nabízel, že půjde do tzv. „*libera custodia*“, tj. že se dá hlídat v domě některého významného občana. Marcus Lepidus byl kdysi jeho protikandidát v konsulských volbách a byl zvolen na r. 66 př. n. l.

k praetorovi Quintovi Metellovi — Quintus Metellus Celer, praetor r. 63, konsul r. 60, manžel pověstné Clodie, znemožnil Catilinovi odchod s vojskem do Gallie, takže Catilina musel svěst bitvu u Pistorie. *Marcus Metellus* — Cicero ironizuje svědomitost tohoto jinak neznámého člověka, který Catilinovi umožnil účast na noční schůzce spiklenců u Laezy.

Publiovi Sestiovi — Ciceronův oddaný stoupenec, quaestor konsula Gaia Antonia.

Marcus Marcellus — pozdější konsul r. 51, protivník Caesarův, byl jím po bitvě u Farsalu omilostněn. Cicero se za něho přimlouval řečí, která se dochovala.

9 *u Fora Aureliova* — Forum Aurelium, dnešní Montalto, město na Aureliově silnici, která spojovala Řím s Marseille. Catilina odcházel po ní proto, aby dezorientoval své protivníky, jako by šel do Marseille, cíle mnoha Římanů nucených odejít do vyhnanství.

stříbrného orla — upevněný na žerdi byl symbolem legie. Tento stříbrný orel prý byl kdysi Mariův.

10 *když jsem tě připravil o možnost stát se konsulem* — při volbách konsulů na rok 62 Cicero podporoval kandidaturu Lucia Licinia Mureny a tím se přičinil o propadnutí Catiliny.

11 *pobuřovatel otroků* — Catilina nechtěl přijímat otroky do své armády, ale počítal s nimi při vyvolávání nepokojů v Římě.

zákony, které byly vydány o trestu smrti — tzv. *leges de provocatione* (Valeriae, Porciae, Sempronia) zaručovaly římskému občanovi odsouzenému na smrt právo odvolat se k národu shromážděnému v centuriálních komitcích.

kteří tě tak brzo vynesl — Cicero zastával všechny úřady „*suo anno*“, vždy týž rok, kdy dosáhl předepsaného věku.

nedoporučovala tě vážnost tvých předků — Cicero byl „*homo novus*“ — první ze své rodiny dosáhl nejvyšších úřadů.

13 *už dlouho žijeme obklopeni nebezpečím a úklady tohoto spiknutí* — Cicero je počítá od r. 66, když se Catilina vrátil z Afriky a poprvé se ucházel o konsulát.

obstupovat stolec městského praetora — aby zastrašili praetora, když řídil nějaký proces pro nezaplacené dluhy.

týmiž auspiciemi — auspicia je označení pro věštění, jímž se Římané snažili zjistit, zda jsou bozi nakloněni nějakým jejich záměrem.

ZA BÁSNÍKA ARCHIU

O řeckém básníku Archiovi kromě této řeči a několika dalších zmínek u Cicerona máme Quintilianovu zprávu, že byl dobrý improvizátor. Přisuzují se mu některé z 41 epigramů dochovaných v anthologii Palatinské pod jménem Archiás.

1 *náš Aulus Licinius* — cizinci, kteří získali římské občanství, přejímali obvykle rodové jméno a často i praenomen po Římanovi, který jim k občanství pomohl. Licinius je jméno Archiových ochránců Lucullů. *tomuto studijnímu oboru* — nebyl jsem vždy jen řečník, ale psal jsem i básně.

2 *před praetorem* — byl jím obhájčův bratr Quintus Tullius Cicero. *právě tento praetor* — Quintus Cicero byl též spisovatel (tragédie, dějiny).

3 *v Antiochii* — hlavním městě Syrie.